

MONTAGUT I OIX

Un municipi, diferents pobles, moltes esglésies i ermites de diferents parròquies
Enciclopèdia Catalana

© FOTOTECA.CAT

Municipi de la Garrotxa, a la vall alta del Fluvià.

Població: 971 h [2009] 951 (2021)

Extensió: 94 km²

Situació i presentació

Confronta amb el municipi de Camprodon, de la comarca del Ripoll (NW), la frontera francesa i Albanyà (Alt Empordà) (N), Sales de Llierca i Tortellà (E), Argelaguer i Sant Jaume de Llierca (SE), Sant Joan les Fonts i Castellfollit de la Roca (S), i la Vall de Bianya (W). Montagut abasta la major part del que es considera Alta Garrotxa i engloba el puig del Ferran (991 m), els cingles de Talaixà, la serra de Santa Bàrbara, el Cós i la vall d'Hortmoier. La superfície forestal total és notable. Una part del terme és inclosa dins el Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa.

El terme s'estén vers el S des de la riera de Coldecarrera cap al Fluvià, i pels contraforts de Sant Julià del Mont, al municipi de Sant Joan de les Fonts, arriba a la vall del Llierca. A llevant ressegueix aquesta vall, la serra de Gitarriu i la serra de Riu fins al puig de Bassegoda (1.373 m). Es dirigeix cap al N i a l'W pel Coll Roig (que separa els cingles de Martanyà de la serra de Principi, a l'Alt Empordà) vers la cova dels Trabucaires, el salt de la Núvia, el pic de Sant Marc (1.327 m), el pic de les Bruixes (1.393 m) i la serra de Monars fins el puig de Comanegra (1.557 m). Segueix, pel sector de ponent i vers el S, pels contraforts de la serra de Bestracà, el pas dels Lliberals, la tuta d'Escalles, la Pera, el Montmajor (1.075 m) i el Montpetit (898 m). Dins el terme conflueixen els rius de Beget i d'Oix formant la riera d'Escala, les aigües de la qual s'uneixen amb la riera de Sant Aniol per formar el Llierca, afluent del Fluvià.

El municipi comprèn el poble de Montagut, que n'és el cap, el poble d'Oix, i els veïnats i caserius de Carrera, Fluvià, Llierca, Monars, Sant Eudald de Jou, Sant Miquel de Pera, Santa Bàrbara de Pruneres, Talaixà, Toralles, el Cós, els Angles i els Vilars. Travessa el sector meridional la variant de la N-260 d'Olot a Figueres, d'on surten, des de Castellfollit, un trencall cap a Oix i un altre, més a llevant, cap al poble de Montagut, que continua, vers el N fins a Sadernes; des de Montagut una car

retera comunica també amb Tortellà. Hi ha un bon nombre de pistes i camins que comuniquen diferents indrets del terme.

El topònim és esmentat ja el 898 (Monte Acuto) referit a l'actual muntanya del Cós.

La població i l'economia

La població (montagutencs o Montagudencs) es concentra sobretot als nuclis de Montagut, d'Oix, al veïnat del Cós i de Fluvià. Antigament eren importants les caseries de Sant Eudald de Jou, els Vilars, els Angles, Toralles i les parròquies de Sant Miquel de Pera, Hortmoier, Monars, Santa Bàrbara de Pruneres, Sant Feliu de Riu i l'antic monestir de Sant Aniol d'Aguja, alguns de les quals són pràcticament deshabitades.

L'antic terme de Montagut tenia 52 focs el 1553 i a la fi del segle XVIII, en el cens de Floridablanca (1787), es registraven 828 h. Entre el 1860 i el 1900 passà de 1.305 h a 1.354; després es produí, com a tots els municipis de l'àrea, una pèrdua de població: 1.224 h el 1930, 869 el 1960 i 818 el 1970.

La població de l'antic municipi d'Oix ha estat sempre escassa: el fogotjament del 1553 dona 24 focs distribuïts en 6 a Oix, 7 a Pera, 4 a Talaixà, 3 a Sant Feliu de Riu, 3 a Santa Maria d'Escalles i 1 a Sant Miquel d'Hortmoier. A la fi del segle XVIII tenia 567 h i assolí un màxim el 1860, com tota la comarca, amb 1 302 h, xifra que des d'aleshores anà decreixent: 892 el 1900, 618 el 1930, 355 el 1960, 174 el 1970. El despoblament s'accentuà als nuclis més allunyats d'Oix i de la carretera. Velles masies en ruïnes i esglésies oblidades, antigues parròquies o sufragànies, resten com a testimoni d'un passat més pròsper.

La davallada demogràfica continuà després de la incorporació d'Oix al terme de Montagut, ja que la població total el 1981 havia baixat a 797 h i a 774 h el 1991; al final dels anys noranta s'observava una estabilització i fins i tot un petit increment, amb 801 h el 1998 i 875 el 2005.

L'agricultura ha estat tradicionalment la base econòmica del municipi, però la despoblació de l'Alta Garrotxa i l'establiment d'indústries han fet que aquesta activitat es localitzi avui a la zona sud, la més plana i fèrtil, on predomina el cultiu de cereals (sobretot blat de moro) i farratge. Hi ha una superfície notable dedicada a les pastures permanents. També és important la ramaderia, amb la cria de bestiar porcí, l'aviram, l'oví, la cria de conills i el boví. La indústria se centra bàsicament en el sector tèxtil i l'alimentari. El turisme també hi ha tingut un cert desenvolupament gràcies a l'expansió de l'anomenat turisme rural, que ofereix al terme diferents tipus d'allotjament (casa residència de pagès, càmping, casa de colònies, etc).

El poble de Montagut

El poble de Montagut (332 h el 2005) es troba a 276 m, a la plana que hi ha a l'interfluvi del Llierca i el Fluvià, al sector oriental del terme. L'agrupació de cases és centrada per una plaça, porticada en part, on s'alça l'esvelt edifici de l'església parroquial de Sant Pere de Montagut, amb una alta torre campanar que s'albira de lluny. L'església és esmentada ja el 965 en una donació dels comtes de Besalú al monestir de Camprodon, i fou possessió de la canònica de Girona des del segle XI. L'edifici romànic inicial ha estat molt desfigurat, bé que conserva una notable porta amb la ferramenta antiga. Té tres naus i un sol absis i les columnes que aguanten la volta no són pariones: n'hi ha tres al cantó esquerra i dues (una de molt robusta) al cantó dret. Les pintures del retaule renaixentista, salvat el 1936, foren dutes al Museu Diocesà de Girona i presenten escenes de la vida de sant Pere, obra d'un pintor de la família Mates (segle XVI). La població celebra la festa major al maig, per la festa del Roser, i per les festes de Nadal s'organitza un pessebre vivent.

Altres indrets del terme

El castell del Cós o de Montagut

La muntanya del Cós, a 597 m, domina els pobles de Montagut i Castellfollit de la Roca, el veïnat del Cós (202 h el 2005), amb la urbanització de la Cometa i cases esparses (entre les quals hi ha Can Vinyoles), i la caseria de Carrera (17 h el 2005), que s'estén a la confluència de la riera de Castellar i la de Camporiol. A la part alta de la muntanya hi ha les restes de l'antic castell del Cós o de Montagut, del qual es conserven una torre circular i alguns panys de muralla, que tingué la jurisdicció del lloc. Esmentat ja el 1070 (al segle XI és anomenat "castrum de Monteacuto quod vocatur Corz"), dins el comtat de Besalú, fou cedit el 1119 per la vescomtessa Ermessenda, senyora de Beuda i de Montagut, al seu net Udalard II, vescomte de Besalú, i passà així a formar part del vescomtat de Bas. Pel matrimoni de Sibil·la de Palau, passà als comtes d'Empúries (segle XIII) i al segle XIV formà part de la baronia de Castellfollit. El 1599 Guerau de Cruïlles de Santapau i de Cabrera rebé el títol de comte de Montagut, baró de Castellfollit, i el títol passà després als Negrell, als Margarit, marquesos d'Aguilar, i als Bou.

L'antiga capella del castell és l'actual santuari de la Mare de Déu del Cós, en una situació esplèndida de mirador del muntanyam de l'Alta Garrotxa i de la plana fluvial. Esmentada ja el 1105 (Santa Maria de Montagut), és un petit edifici amb campanar d, on és venerada una imatge mariana de la fi del segle XII, la Mare de Déu del Cós amb el Fill als genolls, que fou destruïda el 1936 (l'actual n'és una reproducció feta per l'escultor Salgueda, d'Olot). A l'agost, per Sant Bartomeu, s'hi celebra un important aplec.

Els Vilars, els Angles, Fluvià, Llierca i Planseslloses

Al N del Cós hi ha la caseria dels Vilars (34 h el 2005), presidida per l'església de Sant Eudald de Jou, que dona nom també a una altra caseria, enlairada dalt d'un serrat entre la riera de Sant Eudald (afluent de la de Castellar) i el torrent de l'Estanyol (afluent del Llierca). L'església, esmentada des de l'any 1279, i que fou sufragània de la de Montagut, és un edifici d'origen romànic molt modificat al segle XVII, moment en què s'aixecà un pis i s'hi afegí el porxo que cobreix la façana de migdia i part de la de ponent. Segons sembla, en aquesta església, vers l'any 1386, es feien representacions d'actes sacramentals.

Ja a la dreta del Fluvià, al sector més meridional del terme, al peu dels contraforts septentrionals de la serra de Sant Julià del Mont, hi ha el veïnat dels Angles (20 h el 2005), de població dispersa,

amb el santuari de la Mare de Déu de la Devesa, petit edifici d'origen romànic. Aquest edifici fou renovat i ampliat el 1540 i fou centre de devoció comarcana (s'hi celebrava un aplec el Dilluns de Pasqua i una festa el 8 de setembre). Prop seu, al N, hi ha la masia de Can Fàbrega.

Al límit del terme amb el de Castellfollit de la Roca s'estén el veïnat de Fluvià (76 h el 2005), que celebra la seva festa al juliol, per la Mare de Déu del Carme.

Prop del Llierca, a l'E de Montagut, hi ha encara la caseria de Llierca (29 h el 2005), i aigües amunt, prop del límit del terme amb Sales de Llierca, es troba la capella de Planseslloses.

Oix, Toralles i Sant Miquel de Pera

El poble d'Oix (86 h el 2005) és situat a llevant de la serra del Talló, a la vall del riu d'Oix, enlairat a 413 m a la seva riba esquerra. Es troba agrupada en un carrer entorn de l'església parroquial de Sant Llorenç d'Oix, edifici d'origen romànic que conserva l'absis semicircular, una nau de volta apuntada i l'antiga porta a migdia recuperada en la restauració del 1960; el campanar d'espadanya fou convertit en torre. Els Barutell donaren els magnífics retaules del segle XVI que encara guarda. L'església és esmentada ja el 937 (Sancti Laurentii de Evo) quan Sunyer en feu donació al monestir de Riudaura (el 977 el lloc és citat Ovoxó) i, refeta, fou consagrada el 1017. Als afores hi ha l'antic castell o casal dels Barutell, senyors de Bestracà, jurisdicció de la qual Oix formà part i esdevingué centre. És un gran edifici de pedra, de planta rectangular, construït entre el final del segle XV i el principi del XVI, i ha sofert nombroses modificacions, que n'han desvirtuat el gòtic primitiu. Oix celebra la seva festa major a l'agost, per Sant Llorenç.

Al SW d'Oix, als vessants meridionals del Montpetit, hi ha la caseria de Toralles (11 h el 2005) amb l'antiga església parroquial de Sant Martí de Toralles, al costat del casal del Mercer. L'església és esmentada el 977 i des del segle XVII fou sufragània de la de Castellar de la Muntanya, ja a la Vall de Bianya. L'actual edifici és romànic, del segle XII, amb un absis rodó i la porta a migdia amb ferramenta romànica, i un petit campanar d'espadanya convertit en torre. Aigua amunt de la vall d'Oix, als seus vessants esquerres, enlairada a uns 800 m, hi ha la caseria (22 h) i l'antiga parròquia de Sant Miquel de Pera, església d'origen romànic, molt modificada, amb una porta a migdia protegida per un porxo d'època posterior i un campanar d'espadanya transformat en torre. En depengué l'església de Sant Andreu de Bestracà i fou un dels llocs més poblats del terme.

El monestir de Sant Aniol d'Aguja

La vall de Sant Aniol baixa en direcció N-S dels cims més alts de la línia divisòria amb el Vallespir, encaixada entre les serres encinglerades de Talaixà i del puig del Ferran, a ponent, i de Martanyà i de Gitarriu, a llevant, formant espectaculars salts i engorjats, com el salt del Brull o de la Núvia. A l'indret de l'antic monestir de Sant Aniol d'Aguja (o d'Uja) hi ha l'església romànica del segle XI, posterior al trasllat dels monjos a Sant Llorenç del Mont, i retocada modernament; conserva l'absis amb arcuacions llombardes. Fou després parròquia rural que passà a sufragània de la de Sadernes.

El monestir fou fundat vers el 859 per l'abat Racimir, el qual, segons la tradició, procedia amb altres monjos benedictins del monestir de Santa Maria d'Arles, al Vallespir, d'on fugí després d'un assalt dels normands. El 872 consta documentalment un privilegi de Carles el Calb, en què li'n confirmava els confins i el domini territorial entre la vall de Bichilibim (de Riu i Sadernes) i la vall d'Agogiam (de Sant Aniol) fins al forat del Treu i fins al cim de Bassegoda, i de la muntanya dita Petra Bugati (coll del Bug) i el coll de Principi, i fins a la muntanya Magalellum (cingle de Gomanell) i Allonem (Monteia) amb les viles de la Nou; i fins a la cel·la de Talaixà i la muntanya de Martanyà, a més del lloc d'Olot i la seva església de Santa Maria a la vall d'en Bas (Basse); i dins el mateix comtat de Besalú, amb la muntanya de Sant Llorenç (del Mont) amb la basílica. La comunitat es traslladà aviat al monestir de Sant Llorenç del Mont, a Sous.

Era tradició que sant Aniol guaria el mal d'ulls amb l'aigua de la cova veïna de l'Abat. La rectoria de la parròquia fou convertida modernament en refugi. Té una forta tradició a la comarca l'aplec de Sant Aniol, descrit per Marià Vayreda a La punyalada, que s'escau el diumenge de la segona Pasqua i és anomenat també aplec dels Francesos, ja que hi acut gent de l'altra banda dels Pirineus.

Monars, el santuari de la Mare de Déu de les Agulles i l'església de Sant Feliu de Riu

Al sector més septentrional del terme, als vessants de Comanegra, hi ha la caseria de Monars (13 h el 2005) amb l'església romànica i antiga parròquia de Sant Feliu (o Sant Sebastià) de Monars,

citada des del 1064, que fou sufragània després de Sant Miquel de Pera. És un exemplar interessant amb un absis trapezial i un campanar d'espada rústec, molt abandonat. Prop seu, al mas de Meians hi ha les restes insignificants de l'antiga església de Sant Miquel de Meians (dita també de Mitjà, per raó de la relativa proximitat del Mas Mitjà), esmentada des del 977, que tingué culte fins a mitjan segle XVII.

També al N del terme, però al sector oriental, a la capçalera de la vall de Riu, afluent per l'esquerra a la de Sant Aniol, i al peu dels vessants sud-occidentals del puig de Bassegoda, hi ha el santuari de la Mare de Déu de les Agulles, petit edifici dromànic (segle XII). Era tradició de clavar agulles als vestits de la imatge que s'hi venerava, les quals després es consideraven miraculoses.

La vall de Riu (on s'havien explotat jaciments de coure) s'obre pas entre els cingles de Gitarriu (S) i la serra de Martanyà (N), i en un serrat que domina la confluència de la vall amb la de Sant Aniol, al vessant esquerre, hi ha l'antiga església parroquial de Sant Feliu de Riu, edifici romànic (segle XII) amb absis arrodonit amb una cornisa sostinguda per unes mènsules, una porta amb arcs en degradació i un esvelt campanar d'espada. Esmentada des del segle XIII, fou després sufragània de Sadernes i havia estat possessió del monestir de Sant Llorenç del Mont.

Talaixà, Sant Miquel d'Hortmoier i Santa Maria d'Escales

Entre els cingles de Talaixà i la serra del Ferran hi ha el veïnat dispers (9 h el 2005) de Talaixà (amb les masies de la Masó i la Quera), presidit per l'església de Sant Martí de Talaixà, que el 872 fou cedida als monjos de Sant Aniol, els quals la transformaren en cel·la monàstica que depengué de Sant Llorenç del Mont. L'edifici romànic inicial fou molt modificat en època moderna. El coll de Talaixà comunica les valls de Beget i de Sant Aniol.

Ja a la vall de Beget, a la riba esquerra del riu, entre les serres de Bestracà i de Talaixà, hi ha l'església de Sant Miquel d'Hortmoier, antiga parròquia que després fou sufragània d'Oix. És esmentada ja el 977 (horto Moderi horto Modario), en un document en què Miró, comte de Besalú i bisbe de Girona, la deixà en testament al monestir de Cuixà. És un petit edifici del segle XI, mostra senzilla del romànic rural, amb un absis rodó i un campanar d'espada.

Poc després de la confluència dels rius d'Oix i de Beget, sota els cingles dels Espàrrecs, en un indret feréstec, hi ha l'antiga parròquia de Santa Maria d'Escales, sufragània després d'Oix i santuari amb tradició (era molt concorregut l'aplec de la Mare de Déu d'Agost), on havia residit un ermità. El lloc és esmentat des del 973 i l'església des del 1092; és un edifici romànic de diverses etapes, amb un pòrtic o galilea a ponent. Sembla que durant la tercera guerra Carlina els carlins estimbaren pels cingles un grup de voluntaris liberals presoners.

Entre Hortmoier i Escales hi ha les masies del Vilar i del Samsó.

L'església de Santa Bàrbara de Pruneres

Damunt la serra que tanca la vall d'Oix pel SE, hi ha la caseria (10 h el 2005) i l'antiga església de Santa Bàrbara de Pruneres. És romànica, d'absis semicircular, volta apuntada i campanar d'espada, amb un pòrtic a la façana sud format per cinc arcs de mig punt. Fou fortificada al segle XVII. L'alou de Pruneres és esmentat el 969, fou del monestir de Sant Pere de Camprodon i aviat passà a dependre del priorat de Santa Maria del Coll de Panissars, que hi establí una cel·la. En procedeix una talla romànica de la Mare de Déu actualment conservada al Museu Nacional d'Art de Catalunya i un antic retaule amb la vida de Santa Bàrbara que es guarda al museu parroquial d'Olot. Pel desembre s'hi havia celebrat un aplec.

Diversos jaciments prehistòrics i protohistòrics es troben esparsos pel terme; s'han fet troballes del Neolític a Sant Miquel de Pera, Hortmoier, Meians, la cova de les Monges, la cova de Joan Sala, la cova d'en Jaume Puigmal, la cova Sespasa de Sadernes i altres.

